Şeyh Müşerref ve Onun Eserleri Bağlamında Doğu'da Neşv u Nemâ Bulmuş Olan Halidiyye Silsileleri

Sheikh Müşerref and the Khalidiyya Sufi Orders that Flourished in the East in the Context of His Works

Prof. Dr.
Ferzende İDİZ
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
f.idiz65@gmail.com
https://orcid.org/0000-0001-9860-4192

Öz

Şeyh Müşerref, 1344/1925 yılında Siirt'in Pervari İlçesine bağlı Güleçler (Xınûk) Köyü'nde dünyaya gelmiş ve 2008 yılında Siirt'te vefat etmiş son dönemin âlim ve sûfî şahsiyetlerinden birisidir. Mutasavvıf bir ailede dünyaya gelmiş olan Şeyh Müşerref, ilk tahsilini babasının yanında tamamladıktan sonra yörenin önemli âlimlerinden dersler alarak ilmî icâzet almıştır.

Şeyh Müşerref, daha sonra tasavvuf yoluna girmiş Nakşibendiyye Tarîkatı icâzeti almıştır. Zâhir ve bâtın ilimlerini ikmal ettikten sonra, hayatını ilim ve irşada adamış, tekke ve zaviyelerin yasaklandığı dönemlerde büyük zorluklara rağmen bundan vaz geçmemiş ve önemli talebeler yetiştirmiştir. Yöre halkı tarafından kerâmetlerinden de bahsedilen Şeyh Müşerref, bazı eserler de yazmıştır. Bunlardan Hacı Ahmed ve Molla Alaaddîn adlı eserlerinde imânın önemi ve Allah'ın evliyasına gösterilecek saygı üzerinde durmuş ardından Doğu'da bulunan Halidiyye-i Nakşibendiyye Kolu'na mensup silsileleri aktarmıştır. Matbu olmayan bu eserler, yazma halde ailenin özel kütüphanesinde bulunmaktadır. Bizde de birer nüshası bulunan yazma eserlerden hareketle bu çalışmada, onun hayatı, eserleri ve faaliyetlerinin yanı sıra Doğu'da neşv u nema bulmuş ve birçoğu günümüze kadar ulaşmış olan Halidiyye-i Nakşibendiyye silsileleri aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Müşerref, Nakşibendiyye, Hâlidiyye, Siirt, Hacı Ahmed, Molla Alaaddin.

Abstract

Sheikh Mosharraf is one of the scholars and sûfi personalities of the last period. He was born in 1926 in Güleçler (Xınûk) Village of Pervari in Siirt and passed away in Siirt in 2008. Sheikh Mosharraf was brought up in a sûfi family, and completed his primary education with his father. Later on; he got ratification (authorization) from the important scholars of the region after he had taken lessons from them. Sheikh Mosharraf studied religious realms, and then he pursued the path of sûfism and gained ratification from Sheikh Mustafa Kemâleddin al-Erbili for the Naqshbandîyya Sect. Sheikh Mosharraf that had knowledge of the world and the hereafter devoted his life to sûfi knowledge and guidance. Sheikh Mosharraf did not give up despite great difficulties during the periods when dervish lodges were banned. On the contrary; he trained important students during these restrictions. Sheik Mosharraf, whose miracles were mentioned by the local people, also wrote some works. In his books that are called Hadgi Ahmed and Mullah Alaaddîn, Sheikh Mosharraf underlines the importance of faith and the respect to be shown to Allah's awliya, and then in these books he also conveys the silsila belonging to the Khalidiyya Naqshbandîyya Sect in the East. These non-printed works are in the private libraries of the family in manuscript forms. As we also have the copies of these manuscripts, we will shed light on the life, works and activities of Sheikh Mosharraf. Moreover, this article focuses on the Khalidiyya Naqshbandîyya Sect that has survived to the present day in the East.

Keywords: Sheikh Mosharraf, Naqshbandîyya, Khalidiyya, Siirt, Hadji Ahmed, Mullah Alaaddîn.

Atıf / Cite as
Ferzende Idiz, "Şeyh Müşerref ve Onun Eserleri Bağlamında Doğu'da Neşv u Nemâ Bulmuş Olan Halidiyye Silsileleri ", *Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu'na Armağan* (Ankara: İlahiyat, 2023), 353-368.

Giriş

Tarihte yaşanmış olan bir takım olumsuzluklardan (savaş, rejim değişikliği, yangın vb.) etkilenen kurumların başında birer ilim ve irfan yuvası olan medrese ve tekkeler gelir. Hülâgu'nun Bağdat'ı işgal ve talanı, tekke ve medrese çevrelerinde yazılmış olan binlerce nadide kitabın yok olmasına sebebiyet vermiş, o tarihlerde yazılmış birçok eser yok olmuştur. Birinci dünya savaşında yine medrese, tekke ve kütüphaneler hedef alınmış, binlerce eser bu yüzden günümüze ulaşamamıştır.[1] Ne acıdır ki son dönemlerde işgal edilmiş olan Irak ve Suriye'de yine kütüphanelerin hedef alındığı görülmüştür. Osmanlı Devletinin yıkılması üzerine onun yerine kurulan yeni devlet rejimlerinin uyguladıkları yasaklar da söz konusu eserler açısından bir yıkım olmuş ve birçok eser, günümüze ulaşamadan kaybolmuştur. Özellikle tekke ve medreselerin yasaklanmasından sonra ilim ve irfan ehli, büyük zorluklar yaşamış, faaliyetlerini gizli yürütmek zorunda kalmış, yazdıkları ve okuttukları kitapları gizleme mecburiyetinde bırakılmışlardır. Maalesef bu şekilde gizlenen eserlerden birçoğu bir daha bulunamamıştır. Yok olmayan az sayıda eser ise yasaklar nedeniyle aileler tarafından özel kütüphaneleri içerisinde saklanmak suretiyle uzun süre ilim ehlinin istifadesine sunulamamıştır. Tüm Osmanlı bakiyesinde yaşanan bu zorluklardan ülkemizin tamamı gibi Doğu ve Güneydoğu bölgeleri de nasibini almıştır. Doğu'da[2] kadim geleneği devam ettiren Nurşîn, Ohîn, Menzil gibi Hâlidî-Nakşî aileler sayesinde söz konusu önemli eserlerden bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Zaman zaman bu gibi eser ve müellifleri tez, kitap ve makale gibi akademik çalışmalara konu edinilerek tanıtılma yoluna gidilmişse de bunların sayısı pek fazla olmamıştır. Savaş ve yasaklardan dolayı kaybolmuş veya gizlenmiş olan bu tür eserleri bulmak, müellifleri ve içerikleri hakkında bilgi vermek suretiyle alana kazandırmak bu açıdan önem arz etmiştir. Bu anlamda Doğu'da yetişmiş ve kadîm ilim ve irfân geleneğine mensup bir aileden gelen, kendisi de âlim ve mutasavvıf bir şahsiyet olan Şeyh Müşerref ve eserlerini tanıtmak, eserlerinin içeriğini paylaşmak önemli görülmüştür.

Sûfîler, iki doğumdan bahsederler. Bunlardan birincisi her canlı gibi dünyaya gelme anlamındaki ilk doğum diğeri ise bir mürşîde bağlanıp tarîkata girmekle başlayan manevî doğumdur. Bundan dolayı sûfîler, biyolojik babalarından başka mürşidleri için de "baba" kavramını kullanırlar. Zira sûfî, bağlandığı mürşîd sayesinde var oluş gayesinin farkına varmış ve adeta yeniden doğmuştur. Bu nedenle kişinin biyolojik yolla geldiği aile silsilesini bilmesi gerektiği gibi belki de daha çok tarîkat yoluyla bağlı bulunduğu silsileyi bilmesi tarîkatlar açısından önem arz etmiştir.

İlk dönemlerde birer zühd ekolu olarak başlayan tasavvuf, VI/XII. yüzyılın sonlarına doğru köklü büyük tarîkatlar olarak ortaya çıkmış, zamanla her biri onlarca kola ve şubeye ayrılarak dünyanın pek çok yerine yayılmıştır. Çoğunun silsilesi Hz. Ebûbekir ve Hz. Ali'ye dayanmakla birlikte Hz. Ebûbekir'e dayandığı halde Nakşibendiyye gibi Hz. Ali'den de silsilesi gelen tarîkatlar olmuştur. Aynı şekilde silsilesi ekseriyetle Hz. Ali'den geldiği halde Mevleviyye, Bayramiyye ve Zeyniyye gibi ayrıca Hz. Ebûbekir'den gelen tarîkatlar da olmuştur.[3]

İlk başlarda şifahî olarak bilinen silsileler, daha sonraları yazılı hale gelmiştir. Buna göre tasavvuf tarihinde bilinen ilk silsile, Ca'fer el-Huldî (ö.348/959) ile Peygamberimiz'e (s.a.v.) ulaşan silsiledir. İbnü'n-Nedîm'e göre Ca'fer el-Huldî, Cüneyd-i Bağdâdî'den o da Serî es-Sakatî'den o da Ma'rûf-i Kerhî'den o da Ferkad es-Sabahî'den o da Hasan-ı Basrî'den o da Enes b. Mâlik'ten

1 bk. İmâd Abdusselâm Rauf, *el-Mu'cemu't-târihî li imâreti Bahdînân* (Erbil: Matbaatu'l-Hâc Hâşim, 2011), 322; İdiz, *Ahyâr ve Ebrârın Yolu: Tasavvuf* (İstanbul: Sufi Yay., 2020), 13.

2 Başlıkta ve yazının içeriğinde yer alan "Doğu" kelimesi "Güneydoğu'yu" da kapsayacak anlamda kullanılmıştır.

3 bk. Reşat Öngören, "Tarîkat", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/97.

o da Hz. Peygamber'den almıştır.[4] Abdulkerim Kuşeyrî (ö. 465/1072) de Ebû Ali ed-Dekkāk'tan Peygamberimiz'e (s.a.v.) ulaşan bir silsile zikretmiştir.[5] İlk dönemlerden itibaren şifahî de olsa tarîkat silsilelerinin bilinmesi önem arz etmiş ve özellikle köklü tarîkatların kurulduğu VI/XII. yüzyıldan sonra bu durum daha da önemli hale gelmiştir. Bu nedenle Peygamberimiz'e (s.a.v.) kadar ulaşan tarîkat silsilelerinin bilinmesi ve yazıyla kayıt altına alınması, tarîkat mensupları açısından önemli olmuştur. Bazı tarîkatlarda yapılan duâ, zikir ve hatmelerde okunan İhlas, Fatiha ve zikirlerden hâsıl olan sevabın, silsilede yer alan sâdâtın isimleri okunarak rûhlarına bağışlanması da bunu gösterir.

Ayrıca tarîkatlar açısından silsileler, tarîkatın sağlamlığını, dayanağını ve meşruluğunu göstermesi açısından da önem arz etmiştir. Tarîkat icâzetlerinde şeyhin, kendisinden başlayarak Hz. Peygamber'e kadar giden silsileyi yazma geleneğinin bir sebebi de bu olmuştur. Çalışmamızın konusu da tarikatlar açısından bu denli önemli olan tarikat silsileleriyle alakalı olup Şeyh Müşerref'in *Hacı Ahmed* ve *Molla Alaaddîn* adlı eserleri bağlamında, Doğudaki Hâlidiyye silsilelerini ihtiva etmektedir. Özellikle yukarıda değinmeye çalıştığımız yasaklı döneme ait bu silsileleri, alanda çalışanlara hatırlatıp tanıtmak ve böylece alana kazandırmak faydalı olacaktır. Dolayısıyla çalışmamız, Son dönemin önemli sûfî şahsiyetlerinden birisi olan Şeyh Müşerref'in hayatını, yazma olan eserlerini tanıtmakla beraber, onun yazma olan kitaplarında yer alan Doğudaki Hâlidiyye silsilelerini de tanıtarak alana kazandırmayı amaçlamaktadır.

Bildiğimiz kadarıyla Şeyh Müşerref'in hayatıyla ilgili biri tasavvuf alanında olmak üzere iki tez yazılmıştır. Ancak bunlarda da *Hacı Ahmed* ve *Molla Alaaddîn* kitaplarının içeriğine pek değinilmediği gibi, Doğu'daki Halidiyye silsileleri hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Çalışmamızda ilk defa Doğu'daki Halidiyye silsileleri hakkında detaylı bilgi verilmiş olması onu diğerlerinden farklı kılmaktadır.

1. Şeyh Müşerref'in Hayatı, Eserleri ve Tarîkatı

1.1. Hayatı

Şeyh Müşerref, 1344/1925'te Siirt'in Pervari İlçesine bağlı Güleçler (Xınûk) Köyü'nde dünyaya gelmiştir.[6] Babasının ismi, Şeyh Es'âd-ı Sânî, annesinin ismi ise Fatma Hanım'dır. Bu bilgileri Şeyh Müşerref, dostlarından eski Amasya müftüsü Ahmet Emir Yetkin Bey'e yazdığı bir mektupta kısaca manzum olarak şu şekilde yazmıştır:

أنا العبد ذو الأوزار أدعى مشرفا إلهي فشرفني بعفوك عن وزري ابي أسعد الثاني و قد كان فاضلا
بعلم وحلم يقتني دولة الفقر وأمي من نسل البتول و قد غدت سميتها نالت بها أعظم الفخر
و قد فطمتني قبل حولين ربنا بإحسانه يجزيهما أكمل الأجر وأ ول أرض مس جلدي ترابها
خنوك بها نشئي بها غالب العمر قضائي برواري بإسعرد ملحق وسكانها كرد وأنهارها تجري

"Ben Müşerref olarak çağırılan günahkâr kulum. İlahî! affınla beni günahlarımdan arındırarak şereflendir. Babam İkinci Es'ad idi, o, ilim ve hilim ehli, kanaatkâr ve fazilet sahibi idi. Annem ise Hz. Fatıma'nın soyundan olup onun ismiyle isimlendirilmiş; bununla en büyük onura ermiştir. (Annem) beni iki yıldan önce sütten kesmişti. Rabbimiz, her ikisini en mükemmel bir şekilde

4 Necdet Tosun, "Silsile", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/206.
5 Tosun, "Silsile", 37/206.
6 Muhammed Nazım, *en-Nûru's-sârî fi menâkıbi Şeyh Müşerref el-Hunûkî el-Berwârî* (b.y.: y.y., 2012), 22-23.

mükafatlandırsın. Bedenimin toprağına değdiği ilk yer (doğum yeri), Hınûk (Güleçler) olup, gelişip ömrümün çoğunun geçtiği yer orası oldu. İlçem, Siirt'e bağlı, halkı Kürt ve akıcı nehirleri olan Pervari'dir."[7]

Şeyh Müşerref'in babası, dört evlilik yapmıştır. Şeyh Müşerref, babasının ilk hanımı olan Fatıma Hanım'ın oğludur. Aynı anneden olma diğer kardeşleri ise; Şeyh Münevver, Şeyh Muhammed Nuri, Zemzeme ve Maşallah'tır.[8]

İlk tahsilini babasının yanında almış olan Şeyh Müşerref, bölgenin önde gelen âlimlerinden de dersler almıştır. Bunu da şöyle dile getirmiştir:

وغير أبي نالتني آداب سادة فحول غدوا في الناس كالزهر والزهر
ولا سيما عبد الحكيم مشرفي ملاذي عمادي قدوتي مرجعي بحري

"İnsanların içerisinde babamın dışında da gül gibi kokan, güneş gibi parlayan, uzman hocaların terbiyesinden geçtim.

Özellikle denizim, istişare ettiğim, önderim ve dayanağım olan Molla Abdulhâkim hocamın terbiyesinden geçtim"[9]

Nitekim Şeyh Müşerref, Aşağı Balcılar (Saruh) köyünde bulunan ve aynı zamanda halasının kocası olan Molla Abdullah Sâruhî'den dersler almıştır.[10] Daha sonra babasının izniyle Siirt'in Kurtalan İlçesi'nin Gürgöze (Aynık) Köyü'nde bulunan Molla Tayyib'e (ö.1378/1959) giderek daha önce babasının yanında başladığı Abdurrahmân Câmi'ye (ö. 898/1492) ait *Molla Câmî* kitabını tamamlayarak tahsilini sürdürmüş, kış geldiğinde ise babasının yanına dönüp dersler almıştır.[11] Ardından Bağtepe (Hâlenze) Köyü'ne gidip Molla Abdulhâkim Hâlenzî'nin (ö.1385/1965) yanında eğitimini sürdürmüştür.[12] Farklı zamanlarda kendisinden ders almış olduğu Molla Abdulhâkim Hâlenzi'den 1371/1951 yılında kardeşi Şeyh Münevver'le beraber, hem ilmî hem de tasavvufî icâzet almışlardır.[13] Şeyh Müşerref, icâzet alışını da kısaca şöyle ifade etmiştir: "Hocam Molla Abdulhakim bir gün akşama doğru beni ve kardeşim Münevver'i yanına çağırarak gönülleri hoş eden şu cümleleri söyledi: اجزتكما في جميع ما اجازني فيه عمي الملا حامد حتى في بعض الاوراد والاذكار, كالدلائل والبرئية كما اجازه في ذالك علامة الزمان والدي المولى حسن

"Benim hocam olan amcam Molla Hâmid'in bana vermiş olduğu bütün icâzetleri (izin yetkilerini) ben de ikinize bütünüyle veriyorum. Hatta izin yetkimle birlikte sizlere zamanın âlimi olan mevlâm ve babam Molla Hasan'a verdiği Delâil ve Buriyeler gibi evrâd ve ezkâr icâzetini de veriyorum"[14]

Şeyh Müşerref; babasından, Molla Abdulhakim'den, Şeyh Mustafa'dan ve Molla Hamid'den ayrı ayrı icâzet almıştır.[15] Bunu da Divân'ında şöyle belirtmiştir:

فا ني لقد اعطى لي الاذن سادة كرام أنارو الحزن بالعلم والسهلا
أبي اسعد ا لثاني اساس هدايتي ومن اجل ذا اجرا وحقا غدا اعلى
و استاذنا عبد الحكيم ا لذي له حقوق على عنقي واكرم به مولى

7 Nazım, *en-Nûru's-sari*, 22-23; Sıracettin Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri* (Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020), 9.

8 Nazım, *en-Nuru's-sari*, 60; Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 12.

9 Abdulkadir İlhan, *Şeyh Müşerref el-Hunûkî ve Arapça Manzum Mektupları* (Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2019), 18; Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 16.

10 Nazım, *en-Nuru's-sari*, 14-16.

11 Nazım, *en-Nuru's-sari*, 15-16; Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 15.

12 Nesim Sönmez, *Dîwana Şêx Muşerrefê Xinûkî Metn û Lêkolîn* (Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2018), 9.

13 Nazım, *en-Nuru's-sari*, 18-19; Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 16.

14 Nazım, *en-Nuru's-sari*, 19; Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 18.

15 İlhan, *Şeyh Müşerref el-Hunûkî*, 17.

وذاك العزيز المنتقى الشيخ مصطفى وقد كان في اسعرد كالشهد او احلى
ونجل خطيب كان يسمى محمدا بجامع اسعرد الكبير ارتضى القولا

"İlimleriyle kalpteki üzüntüleri gideren saygın zatlar bana icâzet verdiler. Bunlar; hidayetimin kaynağı olan babam Es'âd-ı Sânî, onun için ecir açısından yücedir. Benim üzerimde hakkı çok olan hocamız Abdulhâkim, Allah ona ikramda bulunsun. (Bir diğeri) Siirt'de ikamet eden, sözü bal hatta baldan daha tatlı olan seçkin ve aziz Şeyh Mustafa. (Dördüncüsü), Bir hâtibin neslinden olup Siirt Ulu Câmi'de Şeyh Muhammed diye anılan ve sözü tatmin edici olan bir vâiz."[16]

Hayatını ilim ve irşâda adamış olan Şeyh Müşerref, ilim tahsilini tamamladıktan sonra talebe yetiştirmekten geri kalmamıştır. Amcasının oğlu Molla Ahmed (ö.1395/1975), Seyyid Muhammed Şefik (ö.1436/2015), Saruhlu Molla Taha (ö.1436/2015), amcasının oğlu Molla İsmail Acar (ö.1438/2017), Kardeşi Şeyh Muhammed Nuri gibi âlimler, onun talebelerinden birkaçıdır.[17]

Talebe yetiştirmek ve insanları irşâdla uğraşan Şeyh Müşerref, kendi geçimini kendisi sağlamış ve başkalarından bir şey kabul etmemiştir. 1367/1948 yılında Van'ın Erciş İlçesi'nde fahri imamlık yapmaya başlamıştır.[18] 1373/1954-1383/1964 yılları arasında Yeniaydın Köyü'nde, ardından Tuzcular (Serhel) Köyü'nde,[19] 1387/1968 yılında tekrar Yeniaydın Köyü'nde bu görevini icra etmiştir. Şeyh Müşerref, burada yirmi dört yıl öğrenci yetiştirmiştir. Medrese öğrencilerinin yeme ve diğer ihtiyaçları için çevre köylerden yardım toplanmak suretiyle tedris faaliyetlerini devam etmiştir. Medreselerin yasak olduğu dönemlerde bile, gizlice otuza yakın medrese öğrencisini okutmuş ve icâzetlerini vermiştir.[20] 1396/1977 yılında kardeşi Şeyh Münevver vefat edince buradan kendi köyü olan Güleçler Köyü'ne geri dönmüş ve vefatına kadar hizmetlerini sürdürmüştür.[21]

Şeyh Müşerref, tarîkat icâzetini ise sadece iki kişiye vermiştir. Bunlar, Şeyh Muhammed Nuri ve Şeyh Abbas olmuştur. Bunlardan Şeyh Nurî, 1934 yılında Güleçler Köyü'nde doğmuş tahsil hayatından sonra 2010 yılında İstanbul'a taşınmış olup halen hayattadır. Diğer halifesinin hayatı hakkında malumat bulunmamaktadır.[22]

Şeyh Müşerref, her şart ve durumda talebelerini ilim tahsiline teşvik etmiştir. Bu konuda Divân'ında yazmış olduğu *Güz u mevîj* adlı Kürtçe şiirinde şunları söylemiştir:

بخونن هون نكن تقصير وسستى امانت سعى و تحصيل و درستى
بخونن هون د هاوين و زوستان نبى چيبى ژ وه يک روژ وسطان
كسى خوندا محقق هر اميره نه خوندا هر وكى پواز و سيره
بدقت هن بكن داءم مطاله مطاله مالكى قط بى زواله
ژمتنان قط نبى لفظک ژبيركن خو دست والا و بى مال و فقير كن

Okuyun! Tembellik ve gevşeklik göstermeyin, size tavsiyem dürüstlük, çaba ve tahsildir.

Okuyun! (Aralıksız) yaz ve kış okuyun, sakın sizde bir gün dahi yorgunluk olmasın

Okuyan kimse kesinlikle liderdir, okumayan kimse soğan ve sarımsak gibidir. Dikkatlice daima derslerinizi mütalaa ediniz, mütalaa tükenmeyen bir servettir.

(Ders) metinlerinizdeki bir lafzı dahi unutmayınız, yoksa eli boş, sermayesiz fakir oluverirsiniz."[23]

16 İlhan, *Şeyh Müşerref el-Hunûkî*, 14; Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 17.
17 Nazım, *en-Nuru's-sari*, 141.
18 İlhan, *Şeyh Müşerref el-Hunûkî*, 18.
19 Nazım, *en-Nuru's-sari*, 181.
20 İlhan, *Şeyh Müşerref el-Hunûkî*, 18-19; Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 24.
21 Sönmez, *Dîwana Şêx Muşerrefê Xinûkî*, 9.
22 Nazım, *en-Nuru's-sari*, 148-151; İlhan, *Şeyh Müşerref el-Hunûkî*, 24; Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 49.
23 Şeyh Müşerref, *Divân* (Aile Ktp.: Aile Ktp.), 8; Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 24.

Şeyh Müşerref iki evlilik yapmıştır. İlk evliliği, 1365/1946 yılında Şeyh Fehim Arvâsî'nin oğlu Şeyh Muhammed Salih'in kızı Safiye Hanım'la olmuştur. Bu evliliğinden; Muhammed Nazım, Muhammed Asım ve Cennet adlarında üç çocuğu olmuştur. İkinci evliliğini ise 1381/1961 yılında Molla Hâlil-i Tillovî'nin kızı Hasibe Hanım'la yapmıştır. Bu evliliğinden de; Muhammed Şifa, Muhammed Vefa, Abdullah, Muhammed Said, Muhammed Sami, Mesude, Vefiye, Saîde, Reşîde ve Emanete adlarında on çocuğu olmuştur.[24]

Şeyh Müşerref, sosyal hayatta da etkin bir kişiliğe sahipti. O, insanların dert ve sorunlarıyla yakından ilgilenmiş, insanlar arasında uhuvvetin yayılması ve kin ile nefretin oluşmaması için büyük gayret göstermiştir. Konuştuğu gibi yaşayıp yaşadığı gibi konuştuğu için, vaaz ve konuşmaları dinleyenleri etkilemiş, böylece insanların güven ve sevgisini kazanmıştır. Halk arasında vuku bulan sorunlar, ona getirilmiş, o da adalet üzere aralarını bularak sulhu sağlamıştır.

Şeyh Müşerref, hac farizasını eda ve kutsal mekânları ziyaret emek için birçok defa hac ve umre seyahatlerinde bulunmuş, ömrünün sonlarına doğru, yılda iki umre yapmıştır. Kerâmet sahibi bir zât olarak bilinen Şeyh Müşerref, seksen üç yaşına geldiğinde rahatsızlanmış, ders veremez hale gelmiştir. Seksen üç yaşın az olmadığını, Hz. Osman'ın da seksen üç yaşında vefat ettiğini söyleyen Şeyh Müşerref, vefât etmesi halinde Siirt'te Molla Halil Siirdî'nin de bulunduğu Şeyh Süleyman Mezarlığı'na defnedilmesini vasiyet etmiştir. 1429/2008 yılında vefat edeceği gece kendisini hasta yatağında ziyarete gelmiş olan Molla Bedreddin'den Rad Sûresi'ni okumasını istemiş ve Molla Bedreddin, bu sûreyi okurken o, rûhunu teslim etmiştir. Vasiyet ettiği gibi Siirt Şeyh Süleyman Mezarlığı'na defnedilmiştir.[25]

Kur'ân ve sünnet çizgisinde takvâ ve verâya dayalı bir hayat sürmüş olan Şeyh Müşerref, İslami ilimlerin farklı alanlarında pek çok kitap ve risale de yazmıştır. Araştırmamızın bu bölümünde de kitaplarını tanıtmaya çalışacağız.

1.2. Eserleri

Âlim, edib, şâir ve sûfî bir kişiliği olan Şeyh Müşerref, ana dili olan Kürtçe'nin yanı sıra, Türkçe, Arapça ve Farsça dillerini bilirdi. Divân'ında Arapça, Farsça ve Kürtçe'yi etkin bir şekilde kullandığı gibi Türkçe'yi de kullandığı görülür. [26]

1.2.1. Arapça Dil Kurallarına Dâir Olanlar

1.2.1.1. Şerhu Lucceti'l-esrâr

Molla Câmi'nin *Luccetu'l-esrâr* adlı eserinin şerhidir. Aslı Farça olan manzum eserin altına Arapça olarak açıklamaları yazılmıştır. El yazması olan bu eser, aile kütüphanesinde bulunmaktadır.[27]

24 Sönmez, *Dîwana Şêx Muşerrefê Xinûkî*, 9; Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 13.
25 Nazım, *en-Nuru's-sari*, 138-140; Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 51.
26 Sönmez, *Dîwana Şêx Muşerrefê Xinûkî*, 12.
27 Şeyh Müşerref, *Luccet'ul-Esrâr Şerhi* (Aile Ktp.); Sönmez, *Dîwana Şêx Muşerrefê Xinûkî*, 13.

1.2.1.2. Tahiyyetu'l-etfâl

Altmış dört beyitten oluşan bu eser, Arapça zarflar konusunu işleyen manzum bir kitaptır. Eser, medreselerde okutulan Molla Yunus'un Kürtçe *Zuhrûf* adlı eserinin manzum halde özetlenmiş halidir.[28]

1.2.2. Tasavvufa Dâir Olanlar

1.2.2.1. Kitaba Molla Alaaddin

Şeyh Müşerref bu eseri yeğenim dediği Molla Alaaddin adındaki mürîdinin isteği üzerine, daraldığı zamanlarda okuyup ferahlaması için yazmıştır.[29] Kitaba imân ve imanın önemini belirtmekle başlayan Şeyh Müşerref, "*Molla Alaaddin! Allah'ın en büyük nimeti imândır*" diyerek sözlerine başlamakta ve devamında izzetin Allah'a, Resûlullah'a ve mü'minlere ait olduğunu söylemek suretiyle sözlerini sürdürmektedir.[30] İmânın ve İslâm'ın bilinen şartlarını sayan Şeyh Müşerref, imânı olan kimsenin tüm hâl ve hareketlerinin ibâdet sayılacağını söyleyerek sözü, Allah'ın evliyâlarına getirmektedir.[31] İki büyük nimet bulunduğunu belirten Şeyh Müşerref, bunlardan birincisinin imân, ikincisinin ise evliyalara itikat olduğunu söyler. İmânsız kimsenin kâfir olduğunu belirten Şeyh Müşerref, itikatsız (evliyaya itikat etmeyen) kimsenin ise fâsık olduğunu söyler. Zira Yüce Allah, iki kesime harb açmıştır, bunlardan birincisi fâiz yiyenler, ikincisi ise evliyanın varlığını inkâr edenlerdir, demektedir.[32]

İmânın önemini ve evliyanın varlığını kabul etmenin gerekliliğini anlatan müellifimiz, sözlerini, Halil Siirdî'nin *Nehcü'l-enâm* adlı eserinin sıhhat ve önemini belirten cümleleriyle sürdürmektedir. Ona göre Doğu'da yetişmiş tüm âlimlerin icâzet silsileleri, Molla Halil'de birleşir.[33] Eser, Nakşibendiyye'nin Halidiyye Kolu'nun kurucusu Hâlid Bağdâdî'den Hz. Peygamber'e (s.a.v) kadar olan Nakşibendiyye Tarîkatı silsilesinde yer alan sâdâtın isimlerini sayarak devam etmektedir. Ardından Doğu'da bulunan Halidiyye Kolu'nun silsilelerini saymaktadır.[34]

Eserde Şeyh Müşerref, zikrin önemi, râbıta, şeriata bağlılığın önemine de değinmektedir.[35] O, eserine "Molla Alaaddin, bu kadarı yetmez ama defter bitti"[36] diyerek son vermektedir. Zira yazma olan eser, çizgisiz bir okul defterine yazılmıştır.

1.2.2.2. Hacı Ahmed

Şeyh Müşerref tarafından kaleme alınan bu eser yazma haldedir. Eser, akaid ve tasavvuf içerikli olup müellifin "Hacı Ahmed" diye hitap ettiği şahsa, takvâ tavsiyesiyle başlamaktadır. *Molla Alaaddin* kitabında olduğu gibi müellifimiz, bu eserde de iki büyük nimetin bulunduğunu, bunlardan

28 Şeyh Müşerref, *Tehiyyet'ul-Etfâl* (Aile Ktp.); Sönmez, *Dîwana Şêx Muşerrefê Xinûkî*, 13; Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 54.

29 Şeyh Müşerref, *Kıtaba Molla Alaaddin* (Özel Ktp.), 1; Sönmez, *Dîwana Şêx Muşerrefê Xinûkî*, 13; Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 56.

30 Müşerref, *Kıtaba Molla Alaaddin*, 1-3.

31 Müşerref, *Kıtaba Molla Alaaddin*, 7-11.

32 Müşerref, *Kıtaba Molla Alaaddin*, 36-37.

33 Müşerref, *Kıtaba Molla Alaaddin*, 41.

34 Müşerref, *Kıtaba Molla Alaaddin*, 74-85.

35 Müşerref, *Kıtaba Molla Alaaddin*, 85-96.

36 Müşerref, *Kıtaba Molla Alaaddin*, 116.

birincisinin imân, ikincisinin ise evliyaya inanma olduğunu söylemektedir. Ona göre imândan sonra en büyük nimet, evliyâyı kabul etmektir.[37] Bu çok büyük ve önemli bir nimettir. Zira Yüce Allah, iki sınıfa savaş ilan etmiştir. Bunlardan biri, faiz yiyenler, diğeri ise evliyâyı inkâr edenlerdir. Allah'ın savaş ilan ettiği kimsenin kurtuluş şansı olmaz.[38] Eser, bu kısmı itibariyle Şeyh Müşerref'in diğer bir kitabı olan *Molla Alaaddin* ile benzerlik taşımaktadır.

Yukarıdaki bilgileri verdikten sonra müellif, konuyu evliyâlara getirmektedir. Ona göre herkesin babasını tanıması gerekir. Bundan maksadın, tarîkat büyüğü olduğunu belirten müellif, bu pınarın başında Peygamberimiz'in (s.a.v.) bulunduğunu ifade etmekte ve ardından bu emanetin Hz. Ebûbekir'e (r.a.) geçtiğini beyanla Hâlid Bağdâdi'ye kadar olan tarîkat silsilesini yazmaktadır. Sonra müellif, Doğu'da bulunan Hâlidiyye Tarîkatı silsilelerini saymaktadır.[39]Aslında kitabın yazılma sebebinin Doğu-Hâlidî silsilelerini beyan etmek olduğu söylenebilir.

Doğu'da faaliyet göstermiş olan Hâlidiyye Kolu silsilelerinin önde gelenlerini saydıktan sonra müellif, kendisinden bir buçuk yaş küçük olduğunu söylediği kardeşi Şeyh Münevver ve faziletleri hakkında kısa bilgiler vermektedir.[40] O, *Molla Alaaddin* kitabında olduğu gibi bu kitabın da son kısmında hafî zikrin ve evliyaya muhabbet beslemenin öneminden bahisle kitabı sonlandırmaktadır.[41]

Dili Kürtçe olan eserin elimizdeki nüshası, Muhammed Hüseyin tarafından 1410/1989 yılında istinsah edilmiştir. Orijinali, aile bireylerinde bulunan eserin Mehmed Fadıl Efe tarafından Türkçe özel bir baskısı da yapılmıştır.[42]

1.2.2.3. Adanalı Muhammed

Şeyh Müşerref tarafından Adanalı Muhammed adlı mürîdine yazılmış olan el yazması bir eserdir. Dili Kürtçedir. Bir mürşid-i kâmili bulup ona bağlanmak üzere Irak'a giden Şeyh Müşerref'in Irak'a gidişini, Şeyh Mustafa Kemâleddin'le tanışıp ona intisap edişini konu edinmektedir. Bunun yanı sıra eserde, bazı tasavvufî kavramlar hakkında da bilgi verilmektedir. Eserin orijinal hali Şeyh Müşerref'in oğlu Muhammed Nazım'da bulunmaktadır.[43] Ayrıca Muhammed Fadıl Efe tarafından özel bir baskısı da yapılmıştır.[44]

1.2.3. Akaid'e Dâir Olanlar

Şeyh Müşerref'in*, Hacı Ahmed* ve *Kitaba Molla Alaaddin* gibi eserlerde kısmen akaid konuları bulunmakla birlikte bu konuda bilinen müstakil bir eseri de vardır.

37 Şeyh Müşerref, *Hacı Ahmed* (Özel Ktp.), 2a-9b; Yusuf Batar, *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler, Şeyh Müşerref'in Hayatı Eserleri ve Eğitim –Öğretimle ilgili görüşleri* (Muş: Muş Üniversitesi Yayınları, 2013), 2/773; Sönmez, *Dîwana Şêx Muşerrefê Xinûkî*, 13; Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 55.

38 Müşerref, *Hacı Ahmed*, (Özel Ktp.), 9a.

39 Müşerref, *Hacı Ahmed*, (Özel Ktp.), 10a-43b; Sönmez, *Dîwana Şêx Muşerrefê Xinûkî*, 13.

40 Müşerref, *Hacı Ahmed*, (Özel Ktp.), 33b-36b.

41 Müşerref, *Hacı Ahmed*, (Özel Ktp.), 39a-45a.

42 Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 55.

43 bk. Şeyh Müşerref, *Adanalı Muhammed* (Aile Ktp.); Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 55.

44 Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 55.

1.2.3.1. Akidetu's-Sıbyân

Çocukların akaid bilgilerini kolayca öğrenmelerini sağlamaya yönelik nasihat türünde yazılmış olan Kürtçe bir eserdir. Yazma olan eserin aslı, aile kütüphanesinde bulunmaktadır.[45]

1.2.4. Nasihat Türü Olanlar

1.2.4.1. Tûtîzâde

Molla Halil Siridî'nin *Nehcü'l-enâm* adlı eserini öven ve çok okunmasını tavsiye eden bir eserdir. El yazması eser, Şeyh Müşerref tarafından talebelerinden Molla Abdurrakib'e yazılmış ve talebesine yaptığı nasihatları içermektedir.[46]

1.2.4.2. Eyyuhe'l-Veled

El yazması olan eser, Şeyh Müşerref tarafından oğlu Muhammed Vefa'ya nasihat amacıyla yazılmıştır.[47]

1.2.5. Mektûbât

Farklı zamanlarda Şeyh Müşerref tarafından talebelerine, mürîdlerine, dostlarına yazılan mektupların bir araya getirilmesinden oluşan 217 sayfalık bir eserdir. Eser aile bireylerinde bulunmaktadır.[48] Mektupları, mensur, manzum, manzum ve mensur karışık olmak üzere üç kısma ayırmak mümkündür. Ayrıca bunlar, gönderilen kişiler bakımından da hoca ve şeyhlerine gönderdikleri, aile bireylerine gönderdikleri, dostlarına gönderdikleri, talebe ve mürîdlerine gönderdikleri ve farklı kişilere gönderdikleri şeklinde de tasnif edilebilir.[49]

1.2.6. Divân

Dört dilde (Arapça, Farsça, Türkçe ve Kürtçe) yazdığı şiirlerini içeren el yazması bir eserdir. Divân; münacat, naat, mersiye türlerinde şiirleri, sarf-nahiv ve sevdiklerine (başta Molla Bedreddin Sancar olmak üzere) yazdığı mektupları içermektedir. Şeyh Müşerref, talebelik yıllarından itibaren şiire ilgi duymuş, şiirler yazmıştır. Şiirlerinin bazılarını aruz, bir kısmını da serbest ölçü ile dile getirmiştir.[50]

Eserin el yazması orijinal nüshası Şeyh Müşerref'in oğlu Muhammed Nazım'da bulunmaktadır. Ayrıca müellifin oğlu Muhammed Vefa ve talebesi Molla Sahib Acar'da da birer nüsha bulunmaktadır. Bu eser, 2013 yılında Abdüsslelam Kartal tarafından Diwana *Şex Muşerref* adıyla yayınlanmıştır.[51]

45 bk. Şeyh Müşerref, *Akidetu's-Sıbyân* (Aile Ktp); Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 55.
46 Şeyh Müşerref, *Tûtîzade* (Aile Ktp.); İlhan, *Şeyh Müşerref el-Hunûkî*, 36; Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 56.
47 Şeyh Müşerref, *Eyyuhe'l-Veled* (Aile Ktp.,); Sönmez, *Dîwana Şêx Muşerrefê Xinûkî*, 14; Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 56.
48 Sönmez, *Dîwana Şêx Muşerrefê Xinûkî*, 14.
49 Nazım, *en-Nuru's-sari*, 201; Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 60.
50 Nazım, *en-Nuru's-sari*, 16; Sönmez, *Dîwana Şêx Muşerrefê Xinûkî*, 13; Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 53.
51 Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 54.

1.3. Tarîkatı

Hem anne hem de baba tarafından mutasavvıf bir ailenin çocuğu olan Şeyh Müşerref, tasavvufî hayatın hakim olduğu bir ailede yetişmiştir. Zira Şeyh Müşerref'in babası ve dedeleri ehl-i tarîk kimselerdi. Büyük dedesi Şeyh Es'ad-ı Evvel (ö.1252/1837), Şeyh Salih Sıpkî'nin (ö.1268/1852) halifesi, dedesi Şeyh Abdullah (ö.1356/1937) ise Şeyh Hüseyin Basertî'nin (ö.1332/1914) halifesi, babası Şeyh Es'ad-ı Sânî (ö.1387/1967) de Şeyh Abdullah'ın halifesi olduğu gibi annesi de yine köklü bir mutasavvıf aile olan Arvâsîlerden Şeyh Fehim'in (ö.313/1896) oğlu ve halifesi olan Şeyh Muhammed Emin Arvâsî (ö.1319/1901)'nin kızıdır.[52]

Küçük yaştan itibaren babasının zikir halkalarına katılmış olan Şeyh Müşerref, belli bir yaşa gelince babası Şeyh Es'ad-ı Sânî'ye intisap ederek ondan tarîkat icâzeti almış ve halifesi olmuştur.[53] Şeyh Müşerref'in babası kanalıyla tarîkat silsilesi şöyledir:

1.Mevlâna Hâlid-i Zülcenaheyn	(ö.1242//1827)
2. Şeyh Hâlid-i Cezeri	(ö.1255/1839)
3. Şeyh Salih-i Sipkî	(ö.1269/1852)
4. Şeyh Muhammed-i Ayni	(ö.1275/1859)
5. Şeyh Hâlid-i Zibari	(ö.1280/1863)
6. Şeyh Huseyin-i Basretî	(ö.1332/1914)
7. Şeyh Abdullah	(ö.1356/1937)
8. Şeyh Es'ad-ı Sânî	(ö.1387/1967)
9. Şeyh Müşerref	(429/2008)[54]

Şeyh Müşerref ayrıca Şeyh Mustafa Kemâleddin el-Erbilî'ye (ö.1986) de intisap etmiş ve ondan hilafet almıştır. Irak'ın Musul kentine bağlı Erbil Kasabası'nın Hirşem Köyü'nden olan Şeyh Kamâleddin, Şeyh Ebubekir Nekşibend Hirşemî (ö.1911)'nin oğlu ve halifesidir. Şeyh Müşerref'in bu yolla gelen tarîkat silsilesi şöyledir:

1. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî	(ö. 1242/1827)
2. Şeyh Osman-ı Tavilî	(ö.1286/1869)
3. Şeyh Ebubekir-i Erbilî	(v.?)
4. Şeyh Mustafa Kemâleddin	(ö.1406/1986)
5. Şeyh Müşerref	(ö.1429/2008)[55]

2. Doğu'da Neşv u Nemâ Bulmuş Olan Halidiyye-i Nakşibendiyye Kolu Tarîkat Silsileleri

Şeyh Müşerref, Doğu'da neşv u nemâ bulmuş olan Hâlidiyye silsilelerine geçmeden önce Hz. Peygamber'den (s.a.v.) Hâlid Bağdâdî'ye kadar silsilede yer alan sâdâtı saymıştır. Dolayısıyla Hâlidiyye Kolu silsilelerine geçmeden önce Şeyh Müşerref'in kaleminden Nakşibendiyye Tarîkatı silsilesini vermek yararlı olacaktır.

52 İlhan, *Şeyh Müşerref el-Hunûkî*, 21; Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 41.
53 Müşerref, *Hacı Ahmed*, (Özel Ktp.), 33b; Nazım, *en-Nuru's-sari*, 160-161; Özalp, *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 42.
54 Müşerref, *Hacı Ahmed*, (Özel Ktp.), 33b; İlhan, *Şeyh Müşerref el-Hunûkî*, 23.
55 Müşerref, *Hacı Ahmed*, (Özel Ktp.), 28b-29a.

2.1. Hâlid Bâğdâdî'ye Kadar Gelen Nakşibendiyye Tarîkatı Silsilesi

1. Hz. Peygamber (s.a.v)	(ö. 571)
2. Hz. Ebubekir (r.a.)	(ö. 13/634)
3. Selman-ı Fâris	(ö. 36/656)
4. Kasım (Hz. Ebûbekir'in oğlu Muhammed'in oğlu)	(ö.101/720)
5. Cafer-i Sâdık	(ö.148/765)
6. Beyâzid Bistamî	(ö. 160/777)
7. Ebû Hasan Harakânî	(ö.425/1034)
8. Ebû Alî Farmedî	(ö.477/1084)
9. Yûsuf Hemedânî	(ö.535/1140)
10. Şeyh Abdulhalik Gücdevânî	(ö. 575/1179
11. Şeyh Arif Rivegerî	(ö.606/1209)
12. Şeyh Mahmûd İncir Feğnevî	(ö715/1315)
13. Hace Alî Ramîtânî	(ö.721/1321)
14. Muhammed Baba Semasî	(ö.755/1354)
15. Emir Külâl	(ö.772/1370)
16. Şah-ı Nakşibend Muhammed Bahauddîn	(ö. 791/1389)
17. Hoca Alauddîn Attâr	(ö. 802/1399)
18. Yakûb Çerhî	(ö.851/1447)
19. Hoca Ahrâr	(ö.895/1490)
20. Muhammed Zâhid	(ö. 936/1539)
21. Derviş Muhammed	(ö.970/1562)
22. Şeyh Hâcekî	(ö.1008/1599)
23. Şeyh Muhammed Bâki	(ö.1012/1603)
24. İmâm Rabbânî	(ö.1034/1624)
25. Muhammed Masûm	(ö.1079/1668)
26. Şeyh Seyfuddîn	(ö.1096/1685)
27. Seyyid Nur	(ö.1135/1722)
28. Şeyh Mazhâr Cân-ı Cânân	(ö.1195/1780)
29. Şeyh Abdullah Dehlevî	(ö.1240/1824)
30. Hâlid Bağdadî	(ö.1242/1827)[56]

2.2. Doğu'da Neşv u Nemâ Bulmuş olan Hâlidiyye Silsileleri

Şeyh Müşerref, Hâlid Bağdadî'den sonra Doğu'da Nakşibendiyye Tarîkatı olarak bilinen tüm tarîkatların Hâlid Bağdâdî'ye ulaşan ve ona bağlı olan silsileler olduğunu, bunların da çok olduğunu söylemiştir.[57] Söz konusu silsileler, Hâlid Bağdâdî'nin üç halifesi (Şeyh Osman Tavilî, Şeyh Tâhâ Hakkârî ve Şeyh Hâlid Cezerî) ile bölgede yayılmış ve önemli bir kısmı günümüze ulaşmıştır.

56 Müşerref, *Hacı Ahmed*, (Özel Ktp.), 10a-25b; Müşerref, *Kıtaba Molla Alaaddin*, 74-79.
57 Müşerref, *Kıtaba Molla Alaaddin*, 79; Müşerref, *Hacı Ahmed*, (Özel Ktp.), 28b.

2.2.1. Şeyh Osman et-Tavîlî Yoluyla Gelen Silsileler

Bu yolla gelen üç silsile bulunmaktadır.

1. Silsile

1. Hâlid Bağdadi	(ö.1242/1827)
2. Osman Sirâceddin et-Tavîlî	(ö.1286/1869)
3. Şeyh Ebûbekir Erbîlî	(ö.?)
4. Şeyh Mustafa Kemâleddîn	(ö.1406/1986)
5. Şeyh Müşerref	(ö.1429/2008) [58]

2. Silsile

1. Hâlid Bağdadi	(ö.1242/1827)
2. Osman Sirâceddin et-Tavîlî	(ö.1286/1869)
3. Şeyh Bahâuddîn (Şeyh Osman'ın oğlu)	(ö.1836-1881)
4. Şeyh Ali Hüsamuddîn	(ö.1861-1939)
5. Seyyid Kadri Cezerî	(ö. 1381/1961)
6. Şeyh Alâuddin (Şeyh Hazîn Firsafî'nin oğlu)	(ö. 1417/1996).[59]

3. Silsile

1. Hâlid Bağdadi	(ö.1242/1827)
2. Osman Sirâceddin et-Tavîlî	(ö.1286/1869)
3. Şeyh Ömer (Osman Sirâceddin et-Tavîlî'nin oğlu)	(ö.1318/1900)
4. Muhammed Emin Erbîlî	(ö.1332/1914)[60]

2.2.2. Şeyh Tâhâ Hakkârî Yoluyla Gelen Silsileler

Hâlid Bağdâdî'nin bölgedeki önemli halifelerinden bir diğeri de Şeyh Tâhâ Hakkârî (Nehrî)'dir. Bu yolla da yine günümüze kadar devam eden silsileler olmuştur.

Şeyh Tâhâ Hakkârî Yoluyla Gelen Birinci Silsile

1. Hâlid Bağdadi	(ö.1242/1827)
2. Şeyh Tâhâ Hakkârî	(ö.1269/1852)
3. Şeyh Fehîm Arvâsî	(ö.313/1896) [61]

Şeyh Fehimle iki silsile devam etmiştir.

Şeyh Fehîm Arvâsî'den Gelen Birinci Silsile

1. Şeyh Fehîm Arvâsî	(ö.313/1896)
2. Şeyh Muhammed Emin Arvâsî.	(ö.1316/1898).[62]

Şeyh Fehîm Arvâsî'den Gelen İkinci Silsile

1. Şeyh Fehîm Arvâsî	(ö.313/1896)[63]
2. Şeyh Abdulhakim Arvâsî	(ö. 1363/1943)

58 Müşerref, *Hacı Ahmed*, (Özel Ktp.), 28b-29a.

59 Müşerref, *Hacı Ahmed*, (Özel Ktp.), 29a-b; Müşerref, *Kıtaba Molla Alaaddin*, 84.

60 Müşerref, *Hacı Ahmed*, (Özel Ktp.), 29a; Muhammed Emin Erbîlî, *Tenvîrü'l-Kulûb fî muāmelat-i allâmi'l-ğuyûb* (Beyrut: Dârü't-Türâsi'l-İslâmî, 1988), 530-532; Heyet, *Sahabeden Günümüze Allah Dostları* (İstanbul: Şûle Yayınları, ts.), 9/310.

61 Müşerref, *Hacı Ahmed*, (Özel Ktp.), 29b; Müşerref, *Kıtaba Molla Alaaddin*, 83.

62 Müşerref, *Hacı Ahmed* (Özel Ktp.), 29b. Muhammed Emin Arvâsî, Fehim Arvâsî'nin ikinci oğludur. 1284/1867 yılında Arvâs'da doğmuş ve 1316/1898 yılında hac seferinde iken Tûr-i Sinâ'da vefât etmiştir. bk. Ferzende İdiz, "Tarihi Süreçte Van'da Faaliyet Göstermiş Olan Belli Başlı Tarîkatlar ve Temsilcileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/61 (2018), 1200.

63 Müşerref, *Hacı Ahmed* (Özel Ktp.), 29b.

3. Şeyh Muhammed Sıddık Arvâsî (ö.1334/1916).[64]

Fehim Arvâsî'nin bir diğer halifesi ise aynı zamanda yeğeni olan Şeyh Abdulhakim Arvâsî'dir. Onun da tek halifesi Muhammed Sıddık Arvâsî idi. O da daha Şeyh Abdulhakim hayatta iken Ermeniler tarafından şehit edilmiştir. Böylece bu silsile Muhammed Sıddık Arvâsî ile son bulmuştur.[65]

Şeyh Tâhâ Hakkârî Yoluyla Gelen İkinci Silsile

1. Hâlid Bağdadi (ö.1242/1827)
2. Şeyh Tâhâ Hakkârî (ö.1269/1852)
3. Şeyh Sibğatullah Arvâsî[66](Ğavs-ı Hizânî). (ö.1287/1870).

Şeyh Sibğatullah Arvâsî'den dört silsile gelmiştir.

Şeyh Sibğatullah Arvâsî'den Gelen Birinci Silsile

1. Şeyh Sibğatullah Arvâsî (ö.1287/1870)
2. Şeyh Bahâuddîn (Şeyh Sibğatullah Arvâsî'nin oğlu) (ö. 1287/1870).[67]

Şeyh Sibğatullah Arvâsî'den Gelen İkinci Silsile

1. Şeyh Sibğatullah Arvâsî (ö.1287/1870)
2. Molla Hâlid Evrekî/Örekî (ö.1296/1878).[68]

Şeyh Sibğatullah Arvâsî'den Gelen Üçüncü Silsile

1. Şeyh Sibğatullah Arvâsî (ö.1287/1870)
2. Molla Abdurrahman Bûtî (ö.?).[69]

Şeyh Sibğatullah Arvâsî'den Gelen Dördüncü Silsile

1. Şeyh Sibğatullah Arvâsî (ö.1287/1870)
2. Şeyh Abdurrahman Tâğî (ö.1304/1886)
3. Şeyh Fethullah Verkanisî (Ohîn) (ö.1317/1899)
4. Şeyh Diyauddîn Nurşinî (Şeyh Abdurrahman Tâğî'nin oğlu) (ö.1342/1924).[70]

Şeyh Diyâuddin de Şeyh Mahmûd Zûkaydî, Şeyh Alâuddîn Verkanısî, Şeyh Ahmed Haznevî, Şeyh Mahmûd Karakuyî gibi birçok halife yetiştirmiştir. Silsile, Şeyh Ahmed Haznevî ile devam etmiştir.

5. Şeyh Ahmed Haznevî (ö.1949).Şeyh Ahmed Haznevî de Şeyh Abdulhakîm Kasrî, Şeyh Abdurezzâk Kızıltepe, Şeyh Maşûk Nûrşinî (Şeyh Ziyauddîn Nûrşinî'nin torunu) gibi halifeler yetiştirmiş ve silsile, Şeyh Abdulhakim Kasrî ile devam etmiştir.

6. Şeyh Abdulhakim el-Hüseynî Kasrevî (Menzil kolunun başı) (ö.1972)[71]
7. Şeyh Muhammed Raşid Erol (ö.1993)
8. Şeyh Abdulbaki. (ö.2023).

Şeyh Ahmed Haznevî'nin bir diğer halifesi olan Şeyh Maşûk Nurşinî de Molla Muhammed Burhanuddîn Tillovî Hamzevî'ye hilafet vermiştir.[72]

Şeyh Diyâuddîn Nurşinî ile yukarıda saydığımız halifelerinden Şeyh Mahmûd Karaköyî'den ayrıca tarîkat silsilesi şöyle devam etmiştir.

64 Ekrem Buğra Ekinci, *Seyyid Abdulhakim Arvasi* (İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2017), 162-163; İdiz, "Tarihi Süreçte Van'da Faaliyet Göstermiş Olan Belli Başlı Tarîkatlar ve Temsilcileri", 1201.

65 Ekinci, *Seyyid Abdulhakim Arvasi*, 162-163; İdiz, "Tarihi Süreçte Van'da Faaliyet Göstermiş Olan Belli Başlı Tarîkatlar ve Temsilcileri", 1201.

66 Müşerref, *Hacı Ahmed* (Özel Ktp.), 30a; Müşerref, *Kıtaba Molla Alaaddin*, 80.

67 Müşerref, *Hacı Ahmed* (Özel Ktp.), 30a.

68 Müşerref, *Hacı Ahmed* (Özel Ktp.), 30a.

69 Müşerref, *Hacı Ahmed* (Özel Ktp.), 30b.

70 Müşerref, *Hacı Ahmed* (Özel Ktp.), 30b.

71 Müşerref, *Hacı Ahmed* (Özel Ktp.), 30b-31a; Müşerref, *Kıtaba Molla Alaaddin*, 81.

72 Müşerref, *Hacı Ahmed* (Özel Ktp.), 31a; Müşerref, *Kıtaba Molla Alaaddin*, 79-80.

1. Şeyh Diyauddîn Nurşinî (ö.1342/1924)
2. Şeyh Mahmûd Karaköyî (ö.1372/1952)
3. Şeyh Halid Ohînî (Şeyh Alâuddîn Verkanısî'nin oğlu) (ö. 1406/1986)
4. Molla Hüseyin Sîsemî. (ö.2021).[73]

2.2.3. Şeyh Hâlid Cezerî Yoluyla Gelen Silsileler

Şeyh Hâlid el-Cezerî, Şayh Hâlid Bağdâdî'nin Doğu'da faaliyet göstermiş olan bir diğer halifesidir. Basert'te medfûndur.[74]

Şeyh Hâlid Cezerî'den Gelen Birinci Silsile

1. Şeyh Hâlid Bağdadî (ö.1242/1827)
2. Şeyhh Hâlid Cezerî (ö.1255/1839)
3. Şeyh Hâmîd Mardinî (ö.13001882).[75]

Şeyh Hâlid Cezerî'den Gelen İkinci Silsile

1. Şeyh Hâlid Bağdadî (ö.1242/1827)
2. Şeyh Hâlid Cezerî (ö.1255/1839)
3.Şeyh Ahmed. (ö.?)[76]

Şeyh Hâlid Cezerî'den Gelen Üçüncü Silsile

1. Şeyh Hâlid Bağdadî (ö.1242/1827)
2. Şeyh Hâlid Cezerî (ö.1255/1839)
3. Şeyh Sâlih Sipkî (ö.1269/1852)

(Sıpkî'den Şeyh Müşerref'in ceddi olan Şeyh Es'ad Hinûkî ile Şeyh Muhammed Aynî almıştır)

4. Şeyh Muhammed Aynî (ö.1276/1859)
5. Şeyh Hâlid Zîbârî (ö. 1280/1863)
6. Şeyh Hüseyin Bâsertî (ö.1333/1914).[77]

Şeyh Hüseyin Bâsertî de Şeyh Abdulhakîm Dirşevî, Şeyh Abdullah Âtâfî (Şeyh Müşerrefin ceddi), Şeyh Muhammed Emin (Bâsertî'nin oğlu), Şeyh Celâluddîn, Şeyh İbrahim Hakkı, Seyyid Muhammed Şefik, Şeyh Ahmed, Şeyh Şifâ ve Şeyh Abdullah'a hilafet vermiştir. Bunlardan Şeyh İbrahim Hakkı ile silsile Bâsertî'den sonra şöyle devam etmiştir.

1. Şeyh Hüseyin Bâsertî (ö.1333/1914)
2. Şeyh İbrahim Hakkı (ö. 1383/1963)
3. Şeyh Muhammed Zeki (ö.1391/1971) (Şeyh İbrahim Hakkı'nın oğlu)
4. Şeyh Seydâ-ı Cezerî (ö.1387/1968).[78]

Şeyh Hüseyin Bâsertî'den gelen İkinci Silsile

1. Şeyh Hüseyin Bâsertî (ö.1333/1914)
2. Şeyh Abdullah Âtâfî (ö.1356/1937) (Şeyh Müşerref'in de ceddi)
3. Şeyh Es'ad-i Sânî (ö.1387/1967) (Şeyh Müşerref'in babası ve şeyhi)

73 Müşerref, *Hacı Ahmed* (Özel Ktp.), 31a-b; Müşerref, *Kıtaba Molla Alaaddin*, 80.
74 Müşerref, *Hacı Ahmed* (Özel Ktp.), 31b.
75 Müşerref, *Hacı Ahmed* (Özel Ktp.), 31b-32a.
76 Müşerref, *Hacı Ahmed* (Özel Ktp.), 32a.
77 Müşerref, *Hacı Ahmed* (Özel Ktp.), 32b; Müşerref, *Kıtaba Molla Alaaddin*, 82.
78 Müşerref, *Hacı Ahmed* (Özel Ktp.), 33a.

4. Şeyh Müşerref. Şeyh Es'ad-i Sanî'nin diğer bir halifesi Şeyh Müşerref'in kardeşi Şeyh Münevver'dir.[79]

Şeyh Hüseyin Bâsertî'den gelen Üçüncü Silsile

1. Şeyh Hüseyin Bâsertî	(ö.1333/1914)
2. Şeyh Abdullah Âtâfî	(ö.1356/1937)
3. Şeyh Celaluddîn	(ö.1393/1973)
4. Şeyh Es'ad-i Sânî	(ö.1387/1967)
5. Şeyh Müşerref.[80]	

Sonuç

Doğuda yetişmiş ve orada hayatını geçirmiş son dönemin önemli sûfî şahsiyetlerinden olan Şeyh Müşerref, 1925 yılında Siirt'in Pervari İlçesi'ne bağlı Güleçler (Xınûk) Köyü'nde dünyaya gelmiş ve 2008 yılında Siirt'te vefat etmiştir. Başta babası olmak üzere bölgenin önde gelen âlimlerinden dersler almış, zâhir ilimlerine vakıf olmuştur. Annesi Şeyh Fehim Arvâsî'nin oğlu ve halifesi olan Şeyh Muhammed Emin Arvasî'nin kızı, babası da Şeyh Hüseyin Basertî vâsıstasıyla silsilesi Şeyh Hâlid Bağdadî'ye dayanan Şeyh Es'ad-i Sânî'dir. Dolayısıyla Şeyh Müşerref hem anne hem de baba tarafından mutasavvıf bir aileye mensup olup, tasavvufî bir ortamda yetişmiştir.

Zülcenaheyn olan Şeyh Müşerref'in ilk şeyhi, babası Şeyh Es'ad-ı Sânî olmuştur. Daha sonra Irak'a gidip ayrıca Şeyh Mustafa Kemâleddin el-Erbilî'den Nakşibendiyye Tarîkatı icâzeti almıştır. Kendisi de iki kişiye tarîkat icâzeti vermiştir.

Hayatını ilme vakfetmiş olan Şeyh Müşerref, tekke ve medreselerin yasak olduğu dönemlerde bile bu hizmetinden vazgeçmemiş ve zor şartlar altında öğrenci yetiştirmeye devam etmiştir. Bu arada halka ve öğrencilerine nasihatlarda bulunup kitaplar yazmaktan da geri kalmamıştır. Şeyh Müşerref'in kendi eliyle yazdığı el yazması dokuz kitabı, mektuplarından derlenen Mektûbât ve bir de Divân'ı mevcuttur. Bunlar, aile kütüphanesinde muhafaza edilmektedir. Bunlardan; *Molla Alaaddin, Hacı Ahmed* ve *Adanalı Muhammed* adlı üç eseri tasavvufa dairdir. *Molla Alaaddin* ile Hacı *Ahmed* adlı kitaplar, imânın önemine işaretle birlikte Doğu'da bulunan tarîkat silsilelerini anlatan kitaplardır.

Bu iki kitabında, Nakşibendiyye Tarîkatı'nın Hâlidiyye Kolu'na bağlı olan ve Doğu'da Neşv u nemâ bulmuş olan Tarîkat silsileleri yazılmıştır. Bu bakımdan konuya dair çalışma yapacaklara rehber niteliğinde birer kitap durumundadırlar. Buna göre Doğu'daki Hâlidiyye Kolu silsileleri Hâlid Bağdâdî'nin üç halifesine ulaşmaktadırlar. Bunlar da Şeyh Osman Tavilî, Şeyh Tâhâ Hakkârî ve Şeyh Hâlid Cezerî'dir. Bu üç zat yoluyla Doğu başta olmak üzere birçok yere yayılmış olan Hâlidiyye Kolunun önemli bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır.

79 Müşerref, *Hacı Ahmed* (Özel Ktp.), 33b.
80 Müşerref, *Hacı Ahmed* (Özel Ktp.), 33b.

Kaynakça

Batar, Yusuf. *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler, Şeyh Müşerref'in Hayatı Eserleri ve Eğitim-Öğretimle ilgili görüşleri*. Muş: Muş Üniversitesi Yayınları, 2013.

Bedreddin, Molla Muhammed. *er-Rihle İlâ diyâri'l-Mukeddese*. Haleb: y.y., ts.

Ekinci, Ekrem Buğra. *Seyyid Abdulhakim Arvasi*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2017.

Erbîlî, Muhammed Emin. *Tenvîrü'l-Kulûb fî muāmelat-i allâmi'l-ğuyûb*. Beyrût: Dârü't-Türâsi'l-İslâmî, 1988.

Heyet. *Sahabeden Günümüze Allah Dostları*. İstanbul: Şûle Yayınları, ts.

İdiz, Ferzende. *Ahyâr ve Ebrârın Yolu: Tasavvuf*. İstanbul: Sufi Yay., 2020.

İdiz, Ferzende. "Tarihi Süreçte Van'da Faaliyet Göstermiş Olan Belli Başlı Tarîkatlar ve Temsilcileri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/61 (2018), 1191-1205.

İlhan, Abdulkadir. *Şeyh Müşerref el-Hunûkî ve Arapça Manzum Mektupları*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2019.

Müşerref, Şeyh. *Adanalı Muhammed*. Yazma. Aile Ktp.

Müşerref, Şeyh. *Akidetu's-Sıbyân*. Yazma. Aile Ktp.

Müşerref, Şeyh. *Divân*. Yazam. Aile Ktp.

Müşerref, Şeyh. *Eyyuhe'l-Veled*. Yazma. Aile Ktp.

Müşerref, Şeyh. *Hacı Ahmed*. Yazma. Aile Ktp.

Müşerref, Şeyh. *Kıtaba Molla Alaaddin*. Yazma. Aile Ktp.

Müşerref, Şeyh. *Luccet'ul-Esrâr Şerhi*. Aile Ktp.

Müşerref, Şeyh. *Tehiyyet'ul-Etfâl*. Yazma. Aile Ktp.

Müşerref, Şeyh. *Tûtîzade*. Aile Ktp.

Nazım, Muhammed. *en-Nûru's-Sarî fi Menâkıbi Şeyh Müşerref el-Hunûkî el-Berwarî*. b.y.: y.y., 2012.

Öngören, Reşat. "Tarîkat". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 40/95-105. İstanbul: TDV, 2011.

Özalp, Sıracettin. *Şeyh Müşerref'in Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Rauf, İmâd Abdusselâm. *el-Mu'cemu't-târihî li imâreti Bahdînân*. Erbil: Matbaatu'l-Hâc Hâşim, 2011.

Sönmez, Nesim. *Dîwana Şêx Muşerrefê Xinûkî Metn û Lêkolîn*. Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2018.

Tosun, Necdet. "Silsile". *DİA*. 37/206-207. İstanbul: TDV, 2009.